

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27ΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1971

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΣΠΥΡ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 28ΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1971

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΠΑΛΛΑΝΤΙΟΥ

ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΙΔΑΝΙΚΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ μακρὰ πολεμικὴ ἱστορία τοῦ Ἔθνους μας, ἐπιβεβλημένη ἀπὸ σκοποὺς ἐκπολιτιστικούς, ἀπελευθερωτικούς ἢ ἀμυντικούς, ἔχει προσφέρει ὑψίστα παραδείγματα φιλοπατρίας, πολιτισμοῦ, ἥρωισμοῦ καὶ αὐτοθυσίας σὲ ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα.

Μὲ γράμματα ποὺ θ' ἀντέχουν πάντοτε στὸν χρόνον, οἱ νεώτερες γενιὲς ὄλων τῶν λαῶν θὰ μαθαίνουν τὸ ὑψηλὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια μέχρι σήμερα ἐπέτυχε τὴν ἐπιβίωση τῆς φυλῆς, ποὺ στὶς μεγάλες στιγμὲς τῆς, στὶς μεγάλες τῆς ἐξάρσεις, ἔδωσε διδάγματα στοὺς λαούς, τόσα καὶ τέτοια, ποὺ ξεπερνοῦν τὸ μέτρο τῆς ὑλικῆς καὶ ποσοτικῆς τῆς δυνάμεως καὶ ἀντοχῆς, καὶ ποὺ κατατάσσονται δικαιοματικὰ στὶς περιοχὲς τῶν θρύλων.

Μιὰ τέτοια θρυλικὴ περίοδο τοῦ Ἔθνους εἶχε τὸ προνόμιον νὰ ζήσει καὶ ἡ γενιά μας μὲ τὸν πόλεμον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940.

Ἱστορικὸς σταθμὸς στὴν μακραίωνη πορεία ἐνὸς ἱστορικοῦ ἔθνους.

Μιὰ Θεία οἰκονομία καὶ εὐνοια λὲς καὶ ὀρίζει κατὰ καιροὺς αὐτὴ τοῦ τὴν ἀναβάπτιση στὶς πηγὲς τῆς ἱστορίας του. Γιὰ νὰ ἀνανεώσει τὴν ὑπαρξή του, νὰ ὑπογραμμίζει τὴν παρουσία του, νὰ ὑπενθυμίσει

πάντα ὅτι ἀπέναντι τῆς φθαρτῆς ὕλης θὰ στέκουν ἀκλόνητες στὸν αἰῶνα καὶ ἀκατάλυτες οἱ ἔννοιες Ἰδέα, Ἐλευθερία, Ἀρετή.

Συνδυασμένη ἢ ἐφετινὴ ἐπέτειος μὲ τὴν ἐπέτειο τῶν 150 χρόνων τῆς Ἐθνεγεργίας μας. Παίρνοντας τὶς διαστάσεις πὸν δικαιωματικὰ τῆς ἀνήκουν, μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀδίστακτα πὸς στέκει ἰσότημα καὶ ἰσοδύναμα, συγκρινόμενη ὄχι μόνο μὲ τὴν ἐποποιία τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς πανάρχαιους μεγάλους πολεμικοὺς θριάμβους τῶν Ἑλλήνων.

Σὲ τέτοιους ἱστορικοὺς σταθμούς, ἢ σκέψη ὄλων μας γυρνᾷ πρὸς τὰ πίσω καί, ὠπλισμένη μὲ ψυχὴ καὶ γνώση, πατᾷ τὸ κατώφλι τῆς ἱστορίας, μπαίνει στὶς λεωφόρους της, περπατᾷ στοὺς δρόμους της, χώνεται καὶ στὰ πιὸ στενά της, ἀκόμα, καὶ ἀδιέξοδα δρομάκια, νιώθοντας νὰ κινῆται στὸν δικό της χῶρο, τὸν ἀτομικὸ καὶ ἰδιόκτητο, πληρωμένο πολλὰς φορὲς μὲ αἷμα καὶ μὲ δάκρυα, κληρονομημένο ἀπὸ τὶς ἀπειρες γενιές, πὸν πέρασαν καὶ κληροδοτημένο στὶς ἀπειρες γενιές, πὸν μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐγγύηση τῆς Ἱστορίας θὰ ἔρθουν.

Ἐπὶ τῶν ἔθνη, πὸν δὲν χρειάζεται μεγάλο περπάτημα στοὺς δρόμους τῆς ἱστορίας τους: ἢ γιὰ τὸ οἱ ἀποστάσεις εἶναι μικρές, ἢ δὲν εἶναι ἐνδιαφέρουσες, ἢ, τὸ χειρότερο γιὰ τὰ ἔθνη αὐτά, δὲν εἶναι συμπεριφέρουσες οἱ διαδρομὲς τους.

Δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὶς ἱστορικὲς λεωφόρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Μακρές, ἀτέλειωτες, νὰ χάνονται στὰ βάθη τοῦ χρόνου, φωτισμένες, ὅσο προχωροῦμε καὶ πιὸ πίσω, μὲ φῶτα ἀνέσπερα, ἱκανὰ νὰ φωτίζουν καὶ τὴν σημερινὴν ἀκόμα ἐποχὴ, δὲν διευκολύνουν μόνο τὴν ἑλληνικὴν ἐνότητα τῶν ἀρχαίων χρόνων μὲ τοὺς σημερινούς, ἀλλὰ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἀποτελοῦν ἀκόμα τὸν πυρῆνα γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν πρόοδο.

Δὲν μιλᾷ σὰν Ἑλληνας, ἀλλὰ σὰν πολιτισμένος ἄνθρωπος, πὸν γεννήθηκε Ἑλληνας. Ὁχι, δηλαδή, ἀπὸ στεγνὸ καὶ στεῖρο σωβινισμό, ἀλλὰ ἀπὸ ψυχρὴ καὶ ἀντικειμενικὴ ἐκτίμηση τῆς πραγματικότητας.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, οὐδέποτε ὑπῆρξε λαὸς πολεμικός, μὲ τὴν πραγματικὴ σημασία πὸν ἔχει ἡ λέξη.

Ἡ ποίηση, ἡ φιλοσοφία, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ἂν δὲν ἦταν τὰ κύριά του μελήματα, δὲν θὰ εἶχαν ἐξαπλωθῆ καὶ διδάξει ὀλόκληρο τὸν κόσμον μέχρι σήμερον.

Ὁ Ἕλληνας ἔπαιρνε στὸ χέρι τὸ δόρον καὶ τὴν ἀσπίδα, τὴν πάλα καὶ τὸ γιαταγάνι, τὸ τουφέκι καὶ τὰ σύγχρονα πολεμικὰ μέσα, ὅταν τὰ κρατοῦσε κιόλας στὸ δικό του ὁ ἀντίπαλος, ὅταν δηλαδή τοῦ ἐπεβάλλετο ἀπὸ τὶς συνθήκες νὰ τὰ πάρῃ. Καὶ τότε ἤξερε νὰ τὰ χρησιμοποιοῖ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπο. Τοῦ ἐδίδασκε τὴν χρῆσιν τοὺς τὸ δίκιο, ἠθικὸ καὶ νομικὸ, πὺν βρισκόταν μὲ τὸ μέρος του. Αὐτὸ εἶναι πὺν τὸν ἐμφύχωνε, τὸν ἐθέριε, τὸν ἔκανε ἤρωα.

Δὲν ἦταν ὁ συστηματικὸς πολεμιστὴς μὲ τὰ καταστρωμένα σχέδια καὶ τὶς ἐπεκτατικὰς τάσεις. Ἐπεταγόταν στὰ πεδία τῶν μαχῶν ἀπότομα, πολλὰς φορὲς ἀνέτοιμος, ὅταν ἀπότομα ἐμφανιζόταν ἡ ἀνάγκη.

Ἔτσι ἔγινε καὶ στὰ χαράματα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τοῦ '40. Τοῦ ἐπεβούλευσαν κατὰ τὸν πιὸ ἄδικο καὶ ἀπαράδεκτον τρόπο τὴν ἐλευθερίαν του. Ἕγρουλα, χωρὶς ἀνδρισμὸ. Δὲν τὸ δέχτηκε. Καὶ παραμερίζοντας, σὰν θαῦμα, τὴν ἴδια στιγμή, ὅλες τὶς ἐσωτερικὰς του διαφορὰς, ὁ Ἕλληρικὸς λαὸς παρουσιάστηκε συμπαγῆς, σὰν μιὰ πελώρια, πάνοπλη ψυχή, στήν ἀναμέτρηση, πὺν τὸν καλοῦσαν ἀπ' τὰ βάθη τοῦ χρόνου οἱ ἀκοίμητες ἑλληνικὰς φωνὰς τῆς ἱστορίας, γιὰ τὸν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα». Καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῆς, λίγους μῆνες πρὶν, πληρωμένης Μεγαλόχαρης, καὶ μὲ τὴν πίστη ὅτι κτυπᾷ τὸ ἄδικο, ἔκανε ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας μέρες νὰ ροδίση τὸ φῶς τῆς ἐλπίδας στὸν μέχρι τότε σκοτεινὸ οὐρανὸ τῶν συμμάχων.

Δὲν νομίζω πῶς, μιλῶντας γιὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἡμέρα, χρειάζεται ν' ἀναφερθῆ ὁ ὁμιλητὴς στὰ ἴδια ἐκεῖνα πολεμικὰ γεγονότα, πὺν ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἡρωικῶν καὶ νικηφόρων στιγμῶν τοῦ Ἔθνους κατὰ τὸν τιτάνιον αὐτὸν ἀγῶνα του. Εἶναι ὅλα ἀκόμα τόσο ζεστά, τόσο νωπὰ γιὰ τοὺς μεγάλους, ἀλλὰ καὶ τόσο γνωστὰ στήν νεώτερη γενιὰ πού, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ γνωρίζει ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸ

στόμα τῶν γονιῶν της, ὥστε κάθε ἐξιστόρηση ἢ ἐπανάληψή τους, παρὰ τὸν ὑπενθυμητικό της χαρακτήρα, νὰ μὴν παύη πρὸς τὸ παρὸν ν' ἀποτελεῖ κοινοτοπία.

Γενικά, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ ὅσα γεγονότα ἢ περιστατικὰ ὑποπίπτουν μόνο στὴν ἀντίληψη, τὴν σκέψη ἢ τὴν μνήμη. Γιὰ τὶς πλευρὲς ὁμως ἐκείνων, ποὺ συλλαμβάνονται ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὴν ψυχὴ, ἐκείνων, δηλαδή, ποὺ ἀφήνουν γιὰ πολλὰ χρόνια μιὰν ἔντονη ψυχικὴ γεύση στὰ Ἕθνη καὶ τὰ ἄτομα, ἢ ὑπενθύμισή τους ἀποτελεῖ μιὰ νέα πάντα συγκίνηση. Καὶ ἂν εἰδικεύσουμε τὸ θέμα στὴν σημερινὴ ἐπέτειο, ἢ συγκίνηση αὐτὴ εἶναι συνυφασμένη μὲ αἰσθήματα ὑπερηφάνειας καὶ ἐγγυήσεις λαμπρὲς γιὰ τὸ μέλλον, ἂν ἢ ἀνάγκη τὸ ζητοῦσε.

«Ὅχι πιά λόγια,
ὄχι τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἕπουρος.
Μὲ τὴ λόγῃ Σας μόνο,
μὲ τὴ λόγῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ Σας
μὲ τὴ λόγῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μας,
γυμνὲς καὶ τὶς δύο,
ἄς ὀρμήσουμε, χέρι μὲ χέρι πιασμένοι,
στὸν ὑπέρτατο ἀντρίκειο χορὸ μας
γιὰ τὴν Ἕφοδο τοῦ Ἕψους».

Θὰ ζητοῦσα εὐλαβικὰ ἀπ' τὴν μνήμη τοῦ Ποιητοῦ τῆς «Κλεισοῦρας» τὴν ἄδεια ν' ἀλλάξω γιὰ μιὰ στιγμή τὴν τάξη στὰ λόγια τοῦ στίχου του, προτάσσοντας τὴν ψυχὴ ἀντὶ τῆς λόγῃς, «γιὰ τὴν Ἕφοδο τοῦ Ἕψους». Νὰ κρατήσω τὴν λόγῃ σὰν ὄργανο στὰ χέρια τῆς ψυχῆς, ἐκείνης, ποὺ ξέρεи στὶς κρίσιμες καμπὲς τῆς ἱστορίας τῆς μαρτυρικῆς αὐτῆς γῆς νὰ ἐνώνεται σφιχτά, νὰ συσπειρώνεται μονολιθικά, ὅταν τὸ Μέγιστον Χρέος τὸ καλῆ, καὶ τεντώνοντας τὶς θεῖες, γλυκὲς της καμπύλες, νὰ τὶς προσαρμόζῃ στὴν περίσταση, σκληραίνοντάς τες, ὥσπου νὰ γίνουν λόγῃ μὲ κόψη ἀτσαλένια, ἔτοιμη νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν προαίωνια τιμὴ καὶ ἀξιοπρέπεια, νὰ προστατέψῃ τὴν ἰδέα. Καὶ τότε μάχε-

ται. Καὶ ὅταν ἔρθῃ ἡ μεγάλη στιγμή, πὸν θάχῃ ξεπληρώσει τὸ Ὑψιστον Χρέος της, θὰ τρέξῃ ἡ ψυχὴ νὰ πετάξῃ τὴν σιδερένια της πανοπλία, γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ, γυμνὴ καὶ πάλι, ἀπλῆ καὶ ἀπέριπτη, στοὺς ποθητοὺς χώρους τῆς Εἰρήνης.

Ἡ ψυχὴ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ἡ αἰτία τῆς ζωῆς: «ὅταν παρῇ τῷ σώματι, αἰτιὸν ἔστι τοῦ ζῆν αὐτῷ».

Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς. Ἡ δύναμη ἐκείνη, πὸν ἀπὸ αὐτὴ μήτρα γεννημένη καὶ μὲ αὐτὰ ὄπλα ἀρματωμένη, προτρέπει, ἐνθαρρύνει, ἐνθουσιάζει. Συνδυασμένη μὲ τὸν νοῦ καὶ τὴν γνώση, πλάθει ἀθάνατα ἔργα τέχνης, καὶ συντροφεμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὴν πατρίδα, κάνει θαύματα στὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Πόσα τέτοια ξυπνήματα ψυχῆς ἐνίωσαν οἱ Ἕλληνες στὴν μακροχρονὴ πορεία τοῦ ἔθνους! Καὶ πόσο ἡ ψυχὴ του εἶναι παροῦσα σὲ κάθε ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπου αὐτῆς τῆς γῆς. Ἡ συμπληρωματικὴ φράση «μὲ τὴν ψυχὴ μου» εἶναι χαρακτηριστικὴ σὲ κάθε ἐλληνικὴ ἐκδήλωση, δράση, ἐνέργεια, πὸν φθάνει στὴν ψηλότερῃ της ἀπόδοση. «Δούλεψα μὲ τὴν ψυχὴ μου», λέει ὁ λαὸς μας, «τραγοῦδησα μὲ τὴν ψυχὴ μου», «ἔβρισσα», ἀκόμα, «μὲ τὴν ψυχὴ μου», καὶ χίλιες δυὸ ἄλλες περιπτώσεις, πὸν ἡ ψυχὴ παρουσιάζεται σὰν πρωταγωνιστῆς, μὲ βοηθητικὰ στοιχεῖα τὰ χέρια ἢ τὸν νοῦ γιὰ τὴν δουλειά, τὸν λάρυγγα γιὰ τὸ τραγοῦδι, τὶς λέξεις γιὰ τὴν βροσιά, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Στὸν πόλεμο τοῦ '40, ὁ στρατός, ὁ λαός, οἱ πάντες «πολέμησαν μὲ τὴν ψυχὴ τους». Οἱ νεανικὲς καρδιὲς στὰ μέτωπα δὲν κτυποῦσαν μόνο κάτω ἀπ' τὰ ἀμπέχωνα, πὸν τοὺς ὕφανε ἡ Πατρίδα, ἀλλὰ, ἀκόμα πιὸ κοντά, κάτω ἀπ' τὶς μάλλινες φανέλλες, πὸν σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα «ἔπλεκαν μὲ τὴν ψυχὴ τους» ἄγνωστες μάνες, γυναῖκες, ἀδελφές, γιὰ νὰ ζεστάνουν τὰ παιδιὰ κάθε μάνας, τοὺς ἄνδρες τῆς ὁποίας γυναίκας, τοὺς ἀδελφοὺς τῆς κάθε ἀδελφῆς.

Ὅλα ἔγιναν μὲ ψυχὴ. Μὲ αὐτὴ τὴν ἐλληνικὴ ψυχὴ, πὸν ἔκανε τὸ στρατὸ νὰ δρασκελᾷ πετῶντας τὰ κακοτράχαλα βουνὰ τῆς Ἀλβανίας, νὰ γράφῃ τὶς πιὸ ἥρωικὲς σελίδες στὸ Ροῦπελ, ν' ἀντιστέκεται θαυμα-

στά στην Κρήτη και ν' ανανεώνει την ἔνδοξη ναυτική μας παράδοση στις θάλασσες, κατατροπώνοντας και ἐξευτελίζοντας, με ἔλαχιστα ὕλικά μέσα, τὴν ἀπὸ καιρὸ ὠργανωμένη ἐπίθεση τῶν ἀντιπάλων.

Εἶναι ἡ ἴδια ψυχὴ, ποὺ ἀτσάλωνε τὰ μπράτσα τῶν γυναικῶν τῆς Πίνδου νὰ σέρνουν μὲς στὶς χιονοθύελλες τὰ βαριά σίδηρα τῶν κανονιῶν, βοηθώντας σὰν μάνες καὶ ἐνθαρρύνοντας τὰ παιδιά μας στὸν τιτάνιο ἀγῶνα τους. Εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ, στηριγμένη στὸ δίκαιο καὶ ἐνισχυμένη ἀπὸ ἀμέτρητες παρόμοιες σελίδες τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, γίνεται βόλι θανάσιμο στὴν καρδιά κάθε ἐχθροῦ τῆς πατρίδος.

Εἶπα παραπάνω πῶς, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσει, ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνα γίνεται λόγχη μὲ κόψη ἀτσαλένια, ἔτοιμη νὰ προασπίσει τὴν προαιώνια τιμὴ καὶ ἀξιοπρέπεια, νὰ προστατέψει τὴν ἰδέα.

Νομίζω πῶς τὸ θέτω σωστά.

Τὸ ἔπος τοῦ '40 ἦταν μιὰ Ἰδέα. Ξέφευγε ἀπὸ τὰ μέτρα κάθε εἴδους ὕλικου ὑπολογισμοῦ. Ἄδιαφοροῦσε στοὺς ἀριθμούς. Δὲν νοιαζόταν γιὰ τὶς συνέπειες. Ἦταν, κατὰ κάποιον τρόπο, ἡ κωνικὴ πρόκληση γιὰ πολεμικὴν ἀναμέτρηση, σὰν τὸ πλατωνικὸ «ὄντως ὄν», ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ ὁ «ὕλικός του κόσμος», ἡ λογικὴ, δηλαδή, τῶν ἀριθμῶν, τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν περιστάσεων ἦταν ἀδιανόητη, δὲν ἐπετρέπετο, δὲν συνέφερε νὰ ἐπικρατήση στὴν συνείδηση τοῦ Ἑθνους. Καὶ σὰν ἀπὸ ἔνστικτο σωτήριον, γύρισε μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς νὰ τοποθετηθῆ στὴν πηγὴ του, δηλαδή στὸ «νοητόν», στὰ πλαίσια τῆς ἰδέας, τῆς ἠθικῆς ἰδεοκρατίας, στὴν πίστη γιὰ τὴν ἀνεξάντλητη δύναμη τοῦ ἰδανικοῦ. Ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτή, ἡ πίστη ὁδηγεῖ τὸ ἔθνος στὸν ἀγῶνα, καὶ ὁ ἀγῶνας στὸ ἔπος.

Καμμιά ὁμως ἰδέα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ νὰ μετουσιωθῆ σὲ ὑψηλὸ ἔργον, ἂν δὲν στηρίζεται στὸ δίκαιο καὶ τὴν ἠθικὴ. Καὶ ὁ ἀγῶνας μας αὐτὸς ἦταν δίκαιος καὶ ἠθικός, γι' αὐτὸ στηριγμένος στὴν ἀλάνθαστη συνείδηση καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνώνυμου, ἀλλὰ ἐθνικὰ παντοδύναμου πλήθους, τῆς ἀνάσας τοῦ Ἑθνους, τοῦ λαοῦ, ποὺ συγκροτεῖ

τὴν Ἰδέα Ἑλλάδα. Ἐνα ἔρεισμα γρανιτένιο, τόσο δυνατό, πὸν κάνει καὶ τὴν μάνα ἀκόμα νὰ μὴν κλαίῃ γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ παιδιοῦ τῆς στὴν μάχη, ἀλλὰ νὰ τὸν βαστᾷ ἢ ψυχὴ τῆς, νὰ τὸν δέχεται καρτερικά. Γιατὶ καὶ ἐκείνη ξέρει στὸ βάθος, καθὼς ὁ ποιητής, ὅτι :

Ἄν εἰς δικαίους ἔλθητε
πολέμους, ἢ ἓνα μνηῆμα,
μνηῆμα τίμιον εὐρίσκετε,
ἢ τῶν θριάμβων τ' ἄσματα
καὶ τὰ κλωνάρια.

Καὶ μὲ σφιγμένη τὴν ψυχὴ, δέχεται ὁ λεβέντης τῆς νὰ γίνῃ σκαλισμένα γράμματα σὲ κάποια στήλη, ἰδέα καὶ μνήμη, συντροφευμένη γιὰ πάντα ἀπ' «τῶν θριάμβων τ' ἄσματα καὶ τὰ κλωνάρια».

Οἱ ἑορτασμοὶ ἐθνικῶν ἐπετειῶν δὲν ἔχουν γιὰ μόνο σκοπὸ τὴν ἱστορικὴν ἀναδρομὴν στὸ παρελθόν. Ἄν ξαναφέρουν στὴν μνήμη τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ Ἔθνους, ἀπονέμοντας τὴν ὀφειλομένη τιμὴν στὶς παλαιότερες γενιές καὶ σὲ πρόσωπα, πὸν πρωτοστάτησαν σ' αὐτά, χαλυβδώνουν μαζὶ τὸ παρὸν καὶ σφυρηλατοῦν ἓνα καλύτερο μέλλον. Καὶ ἐπειδὴ ἢ κάθε ἀναμενόμενη στιγμή ἀποτελεῖ μέλλον, πιστεύω ὅτι οἱ ἑορτασμοὶ αὐτοὶ γίνονται γιὰ ἐκείνους πὸν τὸ ἐκπροσωποῦν : γιὰ τὴν νέα, δηλαδή, γενεά, γιὰ τὰ ἀνανεωμένα κύτταρα τοῦ ἐθνικοῦ σώματος, πὸν τοῦ ἐξασφαλίζουν ἓνα παντοτεινὸ σφρῆγος, πὸν τοῦ δίνουν τὴν δύναμη γιὰ νέα πάντα ξεκινήματα, ὅλο πρὸς τὰ ἔμπρός, γιὰ νέες κατακτήσεις σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, γιὰ νέες προόδους, ἱστορικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, νοητικές, αἰσθητικές, οἰκονομοτεχνικές. Κι' ἂν στήνονται ψηλὰ ὠρισμένες ἀξίες ἀπλησίαστες, πὸν λέγονται ἰδανικά, αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ ὑπάρχη ἓνα μέτρο κρίσεως τῆς προόδου, πὸν ἔχει συντελεσθῆ, ἀφοῦ πρόοδος εἶναι ἢ ἔννοια τῆς ἀυξήσεως τῶν ἀξιῶν. Ἡ τάση, λοιπόν, πρὸς τὴν κατεύθυνση τῶν ἰδανικῶν εἶναι ἐκείνη πὸν πραγματοποιεῖ τὴν ἐκάστοτε πρόοδο.

Στήν σημερινή εποχή, είναι γεγονός αναμφισβήτητο πώς έχει επιτευχθῆ σέ ὄλο τόν κόσμο καταπληκτική πρόοδος σέ πολλούς τομεῖς, ιδίως τῶν θετικῶν καί φυσικῶν ἐπιστημῶν. Δέν ξέρω ἂν μπορούμε νά ἰσχυρισθοῦμε τὸ ἴδιο γιὰ ὄλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἄλλους τομεῖς.

Διερωτᾶται κανεὶς μήπως οἱ θεωρητικὲς ἀναζητήσεις τοῦ ἀνθρώπου, σέ πολλές περιπτώσεις, σέ πολλές ἐκφράσεις τοῦ πνεύματός του, τινάχτηκαν ἀπ' τὶς πολεμικὲς ἐκρήξεις καὶ κοσμογονίες μακρονὰ ἀπ' τὶς βάσεις τους. Καὶ ποιὲς ἄλλες ἦταν αὐτὲς οἱ βάσεις, ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα μέχρι τότε δεδομένα, πὺν ἀποτελοῦσαν τὸ παρελθόν, ἀπώτερο ἢ καὶ πρόσφατο.

Ἐδῶ ἀναθυμοῦμαι κάποια σοφὰ λόγια τοῦ Ρενάν: «Οἱ ἀληθινοὶ ἄνθρωποι τῆς προόδου εἶναι ἐκεῖνοι, πὺν τρέφουν ἓνα βαθὺ σεβασμὸ στὸ παρελθόν».

Τὸ πόση ἀλήθεια κλείνει μέσα του τὸ ἀξίωμα αὐτό, φαίνεται σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην εποχή. Σὲ ὅποιους τομεῖς δὲν τηρήθηκε, βλέπουμε νὰ ἐπικρατῆ ἓνα χάος ἀπύθμενο, μὲ ἐπιπτώσεις, φοβᾶμαι, καταστροφικὲς, ἀκόμα καὶ γι' αὐτὴ τὴν πνευματικὴν ἰσορροπία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.

Δέν θὰ χρειαζόταν ἄλλη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὀρθότητα τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν φανταστικὴ πρόοδο τῶν τελευταίων δεκαετιῶν στὶς φυσικὲς καὶ θετικὲς ἐπιστῆμες. Ἐν οἱ ἐπιτεύξεις τους ἀποτελοῦν μία πραγματικότητα, πὺν θὰ προχωρῆ μὲ γεωμετρικὴ πρόοδο στὸ μέλλον, αὐτὸ θὰ ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀνέτρεψαν τὸ παρελθόν, ἀλλὰ βασίστηκαν σ' αὐτὸ καὶ τὸ ἐξέλιξαν. «Ὅκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι».

Ἐς μὴν εἰπωθῆ ὅτι ἄλλο εἶναι οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες καὶ ἄλλο οἱ θεωρητικὲς ἀπόψεις ἢ ιδέες. Τὰ πάντα διέπονται ἀπὸ ἓνα νόμο. Μιὰ σχέση τὰ συγκρατεῖ, τὰ ἐνώνει, τὰ ἀποχωρίζει, τὰ κινεῖ.

Ἐπου δὲν ἐμεσολάβησεν ἐξέλιξη ἀλλὰ ἀνατροπή, ἢ κοινωνία λέγεται αὐτό, ἢ ἐκφραση τέχνης ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο θέλετε, παρατηρεῖται ἐκεῖ μιὰ σύγχυση ἀνησυχαστικὴ, μιὰ ἀβεβαιότης, ὅχι μόνο στὰ

θύματα, πού ἀπὸ ἀγνοια ἀκολούθησαν τὴν ἀνατροπή, ὄχι μόνο στοὺς ἀνίκανους, πού ὅσο βαστᾶ ἢ σύγχυση ἐπωφελοῦνται γιὰ νὰ δίνουν ἕνα κάποιο παρόν, ἀδύνατο σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς δράστες τῆς ἀνατροπῆς. Δὲν μποροῦν πιά νὰ ξεφύγουν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴν δίνη, πού ἔχουν περιπλακῆ καὶ πού, ὅσο ὁ καιρὸς περνᾶ, ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ ἀρνητικὴ τους θέση δὲν προοιωνίζει καμμιά κατάληξη θετικῆ, δὲν ἐγγυᾶται καμμιά λύση.

Φοβᾶμαι, σὲ κάποια στιγμή, τὴν μοιραία ἐπιστροφή σὲ παλαιότερα πρότυπα, γιὰ λόγους ἀναρρωτικούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ ἀνασύνταξη τῶν δυνάμεων, ὕστερα ἀπὸ τὴν μακρὰ καὶ καταλυτικὴ περιπλάνηση, ἢ, καλύτερα, ἀποπλάνηση τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐλπίζω ὅτι κάποτε θ' ἀντιληφθοῦμε πῶς δὲν ἀποτελεῖ καμμιά πρωτοτυπία ἢ παρουσία ἑνὸς νεώτερου χάους. Τὸ θέμα αὐτὸ νομίζω ὅτι ἔχει ξεπεραστῆ ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέρα τῆς Δημιουργίας τοῦ κόσμου!

Σεβασμὸς στὸ παρελθὸν δὲν σημαίνει ἐμμονὴ σ' αὐτό. Τότε θὰ λεγόταν ἀποτελμάτωση. Σημαίνει στήριγμα γιὰ νέες ἐπιτεύξεις. Σημαίνει ξεκίνημα ἀπ' αὐτὸ πρὸς νέες κατακτήσεις, πρὸς νέες προόδους σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, σήμερα, μάλιστα, ἀσφαλῶς μεγαλύτερες καὶ πιὸ ἀλματώδεις ἀπὸ ἐκεῖνες πού μεσολάβησαν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερταλ καὶ τοῦ σημερινοῦ ἐξελιγμένου ἐπιστήμονος καί, γενικά, πνευματικοῦ ἀνθρώπου.

— Τὸ παρελθὸν βαστᾶ πάντα στὰ χέρια του τὸ μέλλον.

— Τὰ πρῶτα στέρεα βήματά του θὰ κἀνη τὸ νήπιο, κρατημένο ἀπ' τὸ χέρι τῆς μητέρας του. Κάθε προηγούμενη προσπάθειά του ἦταν ἀποτυχία.

— Τὸ δέντρο ἂν δὲν ριζώσῃ στὴν μάνα γῆ δὲν δίνει καρπούς.

— Ἡ σκυτάλη δὲν παραδίνεται στὸν ἐπόμενο δρομέα, παρὰ μόνο μὲ τὴν ἐπαφή του μὲ τὸν προηγούμενο.

Καὶ ἡ νέα γενεὰ ἂν δὲν χρησιμοποιήσῃ γιὰ ὄρμητήριο τὴ παλιά, δὲν στεργιώνει. Ὅχι νὰ τὴν μιμηθῆ σὲ ὅλα της. Νὰ τὴν διορθώσῃ ὅπου πρέπει. Νὰ τὴν βελτιώσῃ, νὰ τὴν προαγάγῃ. Νὰ πάρῃ σὰν βάση τὰ

δεδομένα της και να τὰ ἐπεκτείνει, να τὰ προοδεύση, να τὰ ἀνεβάση, πλησιάζοντάς τα στα βάθρα τῶν ιδανικῶν. Αὐτὸ και μόνο ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύηση για τὴν ἐξασφάλιση τῆς προόδου.

Ἡ σημερινή μας νεολαία εἶναι σὲ θέση να τὰ βλέπη και να τὰ ξέρη αὐτά. Γι' αὐτὸ θεωρῶ πὼς μπορεῖ να εἶναι σοβαρὰ ἐξωπλισμένη για τὴν ἀποστολή της. Ἄς τὸ πιστέψουμε ὅλοι αὐτό, κι' ἄς μὴ μᾶς τρομάζουν ἢ μᾶς ἀποκαρδιώνουν μερικὰ ἐξωτερικὰ της φαινόμενα ἢ ἐκδηλώσεις, πὸν παρουσιάζει, ἄλλωστε, κάθε ἐποχή. Μὲ βάση αὐτά, γίνεται σήμερα ἀπὸ πολλοὺς ἓνα ἀπαράδεκτο λάθος, να χαρακτηρίζεται ἢ νεώτερη γενιὰ ἀπὸ τὴν προηγούμενη σὰν ἀδιάφορη, ἄχρηστη, παραστρατημένη, χωρὶς ιδανικά, και ἄλλα ἠχηρὰ παρόμοια, ξεχνώντας ὅτι κάθε φρούτο κόβεται ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ δέντρο. Λάθος, λοιπόν, μεγάλο, πὸν εὐρύνει ἀκόμα περισσότερο τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο πλευρῶν και ἀπομακρύνει τὴν δυνατότητα για μιὰν ἀμοιβαία κατανόηση.

Οἱ σημερινοὶ νέοι, πὸν δὲν ἐκπροσωποῦνται, βέβαια, ἀπὸ ὠρισμένους ἄχρηστους ἢ κατεστραμμένους συνομηλικούς τους, ὅμοιους μὲ ἐκείνους πὸν διαθέτει κάθε γενιὰ, ἀναμφισβήτητα εἶναι ὑγιέστεροι, πιὸ εὐκρινεῖς, πιὸ ἀνεπτυγμένοι και μὲ περισσότερες δυνατότητες και προοπτικὲς ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες ἡλικίες παλαιότερων ἐποχῶν.

Ἄς θυμηθοῦμε τί καταμαρτυροῦσαν στοὺς νέους λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ '40. Καὶ ἦταν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ νέοι, πὸν πρόσφεραν στὸ Ἔθνος τὸ θαῦμα τοῦ Ἀλβανικοῦ μετώπου. Καὶ τοῦτο γιατί, ἂν ἢ ἐλευθερία εἶναι τὸ μέγιστο ιδανικὸ τῶν ἀνθρώπων, οἱ νέοι εἶναι ἐκεῖνοι, πὸν σὲ κάθε ἐποχή ἐκφράζουν οὐσιαστικώτερα τὸ νόημά της, ἐνεργητικώτερα τὸν ἔρωτά τους, τὸ πάθος τους, τὴν θυσία τους, ἀκόμα, γι' αὐτήν.

Ἐλευθερία για τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἢ βαθειὰ και ἀνεμπόδιστη ἀναπνοή τῆς ψυχῆς του. Αὐτὴ τὴν ἀναπνοή ὁ Ἕλληνας τὴν ὑποτάσσει και τὴν δεσμεύει μόνο για χάρη τῆς ἐλευθερίας, τὴ στιγμή πὸν ἀκινητεῖ στὸ ἄκουσμα τοῦ Ὑμνου της. Ποτὲ ἄλλοτε αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν δυνατό

σ' ἓνα λαό, πὸν ἐχάραξε μὲ αἷμα τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὶς ἐκρήξεις τῆς φιλελεύθερης ψυχῆς του.

Πῶς θὰ γινόταν, ἄλλωστε, ὅταν ὅλοι οἱ πόλεμοι τοῦ Ἑθνους στὴν Ἐλευθερία ἢ τὴν ἀπελευθέρωση ἀποσκοποῦσαν. Μὲ ποιὸν ἄλλο πῶς δραματικὰ μεγαλειώδη τρόπο ἀπὸ τὴν ἐκθεση τῆς ἴδιας του τῆς ζωῆς ἀπέναντι στὸν θάνατο, θὰ διεκδικοῦσε ὁ Ἕλληνας τὸ ἀπὸ τὴν φύση ἀναφαίρετο δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας του; Δικαίωμα, τόσο ψηλὰ σημεῖο στὴν συνείδησή του, πὸν ἀπὸ νωρίς, πὸν κατάλαβε τὸ μέγεθος τῆς σημασίας του, τὸ τοποθέτησε πάνω ἀπ' ὅλα τὰ ἰδανικά του. Καὶ ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, πὸν ἔστησαν ἢ, μὴ γένοιτο, θὰ στήσουν πάλι τὸ κορμὶ τους ἀπέναντι στὸν ἐχθρό, γιὰ χάρη τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑθνους τους; Εἶναι καὶ θὰ εἶναι τὰ ἑλληνικὰ νιάτα κάθε ἐποχῆς.

Ἄς βλέπουμε, λοιπόν, μὲ στοργὴ καὶ εὐγνωμοσύνη τοὺς νέους. Τὴν ἴδια εὐγνωμοσύνη πὸν θὰ νιώθη τὸ αἰωνόβιο δέντρο στὰ νέα του βλαστάρια, πὸν τοῦ ἐξασφαλίζουν τὴν συνέχεια τῆς ζωῆς του.

Ἄς μὴ φαλιδίζουμε τὰ φτερά τους μὲ ἀψυχολόγητους χαρακτηρισμούς.

Καὶ ἡ τρέλλα τους, ἀκόμα, εἶναι πολύτιμη γιὰ τὸ ἔθνος. Ἡ δοξασμένη ἐπέτειος, πὸν γιορτάζουμε σήμερα, δὲν ὀφείλεται στὴν λογικὴ τῆς ὠριμῆς ἡλικίας, οὔτε στὴν σοφία τῶν ὑπολογισμῶν. Τὴν χρωστᾶμε, κυρίως, στὴν μέθη καὶ τὴν τρέλλα τῆς νιότης μας ἀπ' τὴν ἰδέα τῆς Ἐλευθερίας.

Ἡ κίνηση πρὸς τὰ ἔμπροσ τῶν παλαιότερων, ἃς παραδεχτοῦμε ὅτι βαδίζει μὲ ρυθμὸ ἐπιβραδυνόμενο. Οἱ νέοι, πάλι, μὲ τὴν ὁρμὴ καὶ τὰ πετάγματά τους, ἐπιταχύνουν τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὴν παλαιότερη γενιά. Ἄν διατεινόμαστε πῶς εἴμαστε πραγματικὰ ὠριμοί, ὀφείλουμε νὰ τοὺς συμβουλεύουμε καὶ νὰ τοὺς καθοδηγοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς καταλαβαίνομε καὶ νὰ χαιρόμαστε σὰν θεῖο δῶρο τὴν ὁρμὴ τῶν νιάτων τους. Καὶ ἐκεῖνοι, πάλι, ἃς μὴν ἀντιδροῦν καὶ ἃς βοηθήσουν στὴν ἀμοιβαία κατανόηση. «Πάντα στὴ μέση βαστάει τὸ ζῶγι ὁ Θεός», ἔχει πεῖ ὁ Αἰσχύλος.

Ἄν ὅλοι μας ἐπιθυμοῦμε νὰ πιστεύουμε σὲ μιὰν Ἑλλάδα συνεχῶς ἀνανεούμενη, εἶναι ἀκριβῶς γιατί πιστεύουμε στοὺς νέους τῆς κάθε ἐποχῆς. Καὶ δὲν νομίζουμε ἄσκοπο νὰ τοὺς ὑπενθυμίζουμε σὲ τέτοιες μέρες, σὰν τὴν σημερινή, πὼς ἂν πολλὰς παραδόσεις ἢ «κατεστημένα», γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὴν σύγχρονη ἔκφραση, μποροῦν νὰ τροποποιῶνται ἢ καὶ νὰ καταργοῦνται μὲ τὶς ἐποχές, μιὰ μόνο παράδοση, πὸν σημαίνει παρελθόν, θὰ μένη πάντα ἀκλόνητη καὶ συνεχῶς θὰ πλουτίζεται καὶ θὰ γιγαντώνεται στὰ μαρτυρικά αὐτὰ χρώματα: Ἡ τιμημένη καὶ ἔνδοξη ἐθνική μας παράδοση, καὶ ἀκόμα πιὸ πλατιά, πιὸ οἰκουμενικά, ἢ ἑλληνική παράδοση τῶν χιλιάδων χρόνων, πὸν ἔχει καταυγάσει τὸν κόσμον μὲ τὴν ποίηση, τὴν φιλοσοφία, τὴν ἐπιστήμη, τὴν τέχνη καὶ τὴν ἀνδρεία τῆς, στὴν μακρόχρονη ἱστορία τῆς.

Τὰ ξέρον, βέβαια, οἱ νέοι μας αὐτά. Τὰ αισθάνονται, πάλλονται μὲ τὴν σκέψη τους. Αὐτὸ ἔχουμε χρέος ἐμεῖς νὰ πιστέψουμε, κι' ἄς μὴν χρειαστῆ νὰ μᾶς τὸ ἀποδείξουν πάλι, καθὼς τόσο περίλαμπρα συνέβη τὸ '40. Γιατί δὲν θὰ πρέπει μόνο οἱ πόλεμοι ν' ἀνασταίνουν τὶς ψυχές μας καὶ ν' ἀνοίγουν τὰ μάτια μας. Μὲς στὴν γαλήνη καὶ τὴν θαλπωρὴ τῆς εἰρηνικῆς ζωῆς, ἄς διακρίνουμε κι' ἄς χαιρόμαστε τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν μας, κι' ἄς εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὴν ἀρετή, πὸν κρύβουν μέσα τους. Εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνα ἰδανικό, κληροδοτημένο ἀπ' τὰ πανάρχαια χρόνια στὶς γενιές τῶν Ἑλλήνων. Γιατί, ἂν Ἄρετὴ εἶναι ἡ ἰκανότης τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπιδιώκη καὶ νὰ πραγματοποιῆ τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν, μὲ ὑπερηφάνεια μποροῦμε νὰ διαπιστώσουμε ὅτι οἱ Ἕλληνες διακρίθηκαν στὴν μακροαῖωνη ἱστορία τους γιὰ τὴν ἀρετὴ τους. Ἡξεραν πὼς εἶναι ἡ μόνη, πὸν μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐδαιμονία στὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη.

Αὐτὴ τὴν Ἄρετὴ, πὸν διεφύλαξαν οἱ Ἕλληνες, κάθε ἐρχόμενη γενιὰ θὰ πρέπει νὰ τὴν διαφυλάττη, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείραχτη στὴν ἐπόμενη γενιὰ. Ἄς γνωρίζουν οἱ νέοι πὼς τὰ διστακτικὰ βήματά τους στὴν ἀναζήτηση τοῦ σωστοῦ δρόμου τῆς ζωῆς, μόνο ἡ ἀρετὴ θὰ τὰ δυναμώσῃ, γιὰ νὰ τὰ ὀδηγήσῃ ἐκεῖ. Ἄς εἶναι βέβαιοι γι' αὐτὸ

κι ἄς κρατοῦν χαραγμένους μέσα στὴν ψυχὴ τους, σὰν ἀνθρώπινη δέηση καὶ σὰν ἐθνικὴν ἰκεσία, τοὺς ἀπέριπτους ἀλλὰ συγκλονιστικούς αὐτοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ:

«ὦ Ἀρετὴ! πολύτιμος
Θεά, σὺ ἠγάπας πάλαι
τὸν Κιθαιρῶνα· σήμερον
τὴν γῆν μὴ παραιτήσης
τὴν πατρικὴν μου».
